

Kudělka, Viktor

Kollárův vliv v básnictví Ilyrů

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1974, vol. 23, iss. D21, pp. [83]-98

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107629>

Access Date: 11. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VIKTOR KUDELKA

KOLLÁRŮV VLIV V BÁSNICTVÍ ILYRŮ

S vědomím celkové představy o Kollárově vlivu na ilyrskou poezii, již byla věnována první část této srovnávací studie,¹ můžeme nyní přistoupit k detailnímu rozboru a zkoumat, jakou podobu a intenzitu i jaký rozsah měl tento vliv v tvorbě jednotlivých Ilyrů. I při této detailní konfrontaci bude respektován základní metodologický požadavek, kterého bylo dbáno už při předchozím srovnávání rámcovém — totiž celistvost v pohledu na srovnávané výtvary, vědomí souvztažnosti jejich jednotlivých složek.

Je však třeba dodat, že při recepci slovesně uměleckého díla dochází nejednou — jako právě v případě Kollárový Slávy dcery na slovanském jihu — k rozštěpení obsahu a formy, přičemž se zpravidla přejímají složky ideové, ideová náplň, rozmanitě modifikovaná (v našem případě slovanská myšlenka, popřípadě myšlenka národně buditelská), kdežto způsob jejího slovesně uměleckého ztvárnění zůstává nevyužit, jako nepotřebný nebo nevhodný se opomíjí.

I k takovému analytickému zjištění dá se dospět jen s vědomím celistvosti slovesně uměleckého díla, s vědomím jednoty všech jeho složek. Jen za předpokladu takového celistvého chápání můžeme se vyvarovat nebezpečí ukvapené vlivologie, která vysvětluje každou vnější shodu a souvislost, sebemenší obdobu nebo podobnost vlivem, zjednodušuje a zkresluje skutečnou podobu a průběh literárního procesu.

Nejhlubší a nejtrvalejší stopy zanechala Kollárova poezie v básnické tvorbě Stanka V r a z e, autora ilyrských *Djulabijt*.² Kollárův vliv je patrný už ve Vrazových básních mladistvých, psaných ještě slovinsky. Jestliže však tyto slovinské juvenilie prozrazují nejednou až přílišnou závislost na Kollárově poezii, přejímající z ní kromě ideové náplně, formy sonetu i jednotlivé myšlenky a básnické obrazy, je Vrazova poezie ilyrská prosta jakéhokoli epigonství.

Zvláště složitou podobu má Kollárův vliv na poezii Petra P r e r a d o v i ć e (1818—1872), která jako básnický epilog ilyristu doznívala ještě v letech šedesátých.³ O tom, jaký smysl a jaké poslání přikládala Preradović své poezii, svědčí

¹ Srov. Kollárův podíl na formování ilyrské poezie. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 1968, D 15, str. 31—44.

² O Kollárově vlivu v poezii Stanska Vraze srov. *K otázce Kollárova působení v životě a díle Stanka Vraze*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 1967, D 14, str. 87—100.

³ O básnickém díle Preradovićové srov. zejména tyto práce a studie: Franjo Marković, *O Preradovićevih pjesmah*, in: *Pjesnička djela Petra Preradovića*, Zagreb 1873, str. 1—52. Milivoj Šrepel, *O životu i radu Petra Preradovića*, in: *Izabrane pjesme*, Zagreb 1890, str. 1—88. Branko Drechsler-Vodnik, *Život i djela Petra Preradovića*, in: *Izabrane pjesme*, Zagreb 1918, str. 3—36. T ý ž, *Petar Preradović*, Zagreb 1903. Srov. též samostatné kapitoly o Preradovićovi v monografiích: Anton Barac, *Književnost ilirizma*, Zagreb 1954, str. 287—301. Platon Kula k o v s k i j, *Ilirizm*, Izsledovanie po istorii chorvatskoj literatury perioda vozroždenija, Varšava 1894, str. 317—396.

mimo jiné verše z jeho první sbírky *Prvenci* (Zadar, 1846): „Nije mi do moje slave raspruženija, već do majke Slave slavnog uzvišenija.“ Zejména v Preradovicově vlastenecké lyrice z této i další sbírky (*Nove pjesme, 1851*)⁴ je řada básní, které mají blízko ke Kollárově poezii, jsouce jako ona inspirovány slovanskou myšlenkou a vyjadřující ji příbuznými básnickými obrazy: *Pčele slavjanske* s výraznou čechofilskou tendencí; alegorie *Vilin san iliti prošast i budućnost*; básně *Poljakom a Rusinom*, z nichž první vytyká polským Slovanům v kollárovském duchu nedostatek kmenové pospolitosti a vybízí je k větší svornosti, druhá pak pozdravuje národně procitající Ukrajince, „novou rašící větev na mocném slovanském kmeni“, připomínajíc jim zároveň nutnost slovanské součinnosti a integrity; dále básně *Duh slavjanski*, *Zvanje slavjanstvu*, *Slavjanski Dioskuri*, óda *Slavjanstvu*, elegie *U smrt J. Kollára*; některé nápisy z cyklu *Dvoslozi*, např.: *Slavjanski narod*, *Ljubav domorodna*, *Naš cilj*; posléze báseň *Napitnica*, ve které Rus, Polák, Čech a Jihoslovan jako zástupci čtyř hlavních slovanských kmenů připtějí jednotlivě na zdraví všemu Slovanstvu.

Ne všechny z těchto Preradovićových básní se však mohou uvádět v přímou závislost na Kollárovi; ne u všech lze podobnosti nebo shody se Slávou dcerou i ostatní Kollárovou poezií vyložit jejím vlivem. I o Preradovićovi totiž platí, co bylo řečeno o ilyrské poezii jako celku: básní, na které Kollár skutečně a prokazatelně zapůsobil, je mnohem méně, nežli se obvykle soudilo v starších pracích, zkoumajících Kollárův podíl v ilyrské poezii jen obrysově, rámcově. Jde však pouze o takové básně, kde se souvztažnost projevuje v samém slovesném tvaru, v jeho struktuře; nikoli tedy rovněž o ty výtvořky, ve kterých se podobnosti nebo shody omezují jenom na jednotlivé motivy, obrazy, výrazy, básnická pojmenování, anebo se týkají jen jejich základního ideologického zaměření v obecném obrysu. Takováto hlubší souvztažnost poezie Kollárovy a Preradovićovy je patrna jedině v básních *Slovanské včely*, *Vilin sen*, *Slovanstvu* a v elegii *Na smrt J. Kollára*, jakkoli i v nich převládají souvislosti rázu ideového (slovanství).

Báseň *Vilin sen* bývá označována přímo za jižní pendant k Slávě dceři, jindy opět za Slávou dceru en miniature.⁵ Je to jedna z prvních Preradovićových básní psaných charvátsky, jak ukázal už před lety Branko Drechsler-Vodnik, editor a vykladač ilyrských básníků, dovodiv, že vznikla nejspíše v letech 1844–1845.⁶ Je to vskutku básnický bliženeček Kollárovy skladby ve zmenšeném měřítku, čítající všeho vsudy necelých tři sta veršů. A víc: je to přímo básnický dialog se slovanskou múzou Kollárovou. Ona je tou posestrimou, jejíž knihu naplněnou vlasteneckým duchem bere do rukou jednoho večera Preradovićova víla. Ve snu se jí pak zjevuje sama matka Sláva, „víla všech vil“, vypravuje o minulosti Slovanů, věští jejich slavnou budoucnost, která se dostaví, až se jednou naplní myšlenka slovanské vzájemnosti, svornosti a jednoty. Když víla procitne, dá se znovu do četby, sdělujíc své české sestře poslání, jež jí ve snu vstúpila

⁴ Vedle původní tvorby přinesla tato sbírka též několik překladů, mezi nimi tři překlady z češtiny: *Vutava* (Iz češkoga od J. V. Picka), *Majci* (Iz češkoga od J. V. Picka), *Zavist* (Iz češkoga od I. K.).

⁵ Srov. Frank Wollman, *Ilyrism a Českoslováci*, Československo-jihoslovanská revue 5 (1935), str. 134; též francouzsky: *Le Monde Slave* 12 (1935). Branko Drechsler, *Stanko Vraz*, str. 62.

⁶ Srov. *Djela Petra Preradovića*, knj. I., str. 115.

matka Sláva: „Vjeruj sanku, uvjeri se brže, San ne vara, posestrimo mila, Kog sva srca za istinu drže!“

Jako Slávy dcera je i Vilin sen básnickou alegorií. Preradović však zůstává důsledně v oblasti nereálných postav. Matka Sláva, Víla i její česká sestra, ke které se obrací, jsou symboly bez reálnějšího základu. Hlavní část básně je nadto situována do snu. To všechno zvyšuje neskutečný ráz díla a dodává mu podoby jakéhosi slovanského mýtu. Preradovićova skladba se liší od Kollárovy dále tím, že je psána desetercem, veršovým útvarem s oblibou přejímaným a adaptovaným ilyrskými básníky. Tak jako v jiných básních Preradovićových (např. hned v básni *Včely slovanské*) je tento veršový rozměr přizpůsoben tradiční formě tercíny a rozčleněn podle jejích pravidel. Nový doklad toho, jak se v umělecké výstavbě svých básní odkláněli Ilyrové od kollárovských postupů všude tam, kde se jim nabízela pomoc a příklad domácí lidové slovesnosti;⁷ přitom však nejednou, jako právě v tomto případě, přejímají z Kollára způsob tvoření básnického výraziva (zde např. složená adjektiva typu „sitnotanka“, která tvořil v Kollárově duchu už Vraz).

Preradovićovo slovenství je však nejvýrazněji vysloveno v rozsáhlé ódě *Slovanstvu*, která vznikla až v polovině let šedesátých. V době, kdy většina jihoslovanských básníků směřovala již k myšlence novodobého nacionalismu (slovinského, srbského, chorvátského), zůstal Preradović i nadále básnickým hlasatelem slovanské jednoty, svornosti a integrity v duchu starších obrozeneckých představ předbřeznových a předlistopadových. Je stále ještě vzrušován vidinami území rozlehlosti slovanského světa (Več ti Krkonoše, Triglav, Tatra, Balkan i Ural i Velebit plamte novimi Horebi Duha božjeg opet govoreceg; več ti se Vuga, Visla i Dunav, Vutava, Sava i Drava novimi sjaju Jordani, gdje se krste novorodjene misli Vieka novoga“), početní velikostí sjednoceného Slovanstva, jež jako obr spočívá na hranicích dvou světů („Jednom dohvačaš sa Zapadu rukom zvizde prosvjete, drugom siplješ ih po tamnom Istoku“). Připomíná si i zásluhy, které Slované, „narod najblaži, najpobožniji na svijetu, najveći tad po broju ljudstva“, získali ve staletých bojích proti asijským barbarům a nájezdníkům („A čimo krvavi taj si tudjinstvu vratilo zajam? Zaista krvlju! Ali svojom jančkom mnogih u borbah asijskom sa divljadi kobnon . . .“), splácejice tak ostatní Evropě po křesťansku zlo dobrem. Ale nad tyto představy je básníkovi víra, že Bůh povolal Slovaný, aby po přestálém utrpení spojili ve svornosti a lásce všechny národy světa a uskutečnili tak království boží na zemi.

Jak patrně, lišila se slovanská koncepce Preradovićova i od většiny ostatních básnických mesianistů u Slovanů, ať už jako mesianisté *polští* připisovali prvenství mezi slovanskými národy katolické Polse, anebo přirklí tuto spásonósnou vůdčí úlohu pravoslavnému Rusku jako *slavjanofilové*, shodující se v tom do značné míry s Kollárem, jehož rusofilství, tu více, tu méně zastírané, však vplynulo hlavně z přesvědčení o početní síle a materiální mohoucnosti Ruska.⁸

⁷ Duchu národních písní jihoslovanských přiblížil se Preradović nejvíce v básních *Noćne pjesme, Primorske pjesmice, Djevojčina proleća*. Srov. Jan Mácha, *Slovanské literatury II*, Praha 1925, str. 175.

⁸ O Preradovićových vztazích k Rusku a k ruskému písemnictví srov. Josip Badalić, *Ruski pisci u književnosti hrvatskog Preporoda*, Hrvatsko kolo 1946, str. 367 n.; též ruský: *Slavia 18* (1947–1948) str. 339 n. Badalić upozorňuje, že výrazně slavjanofilské stanovisko Preradovićovo (a také Demetrovo) nesdělili všichni Ilyrové. A na doklad toho cituje z Vukotinovićova článku v Kolu (1843, knj. 2), ve kterém tento autor „brani ilirstvo od

Myšlenky o vznešeném poslání sjednocených Slovanů v dějinách lidstva, jak je hlásal Preradović, nesouvisí však ani s mesianismem rázu Mickiewiczova, jak tvrdili někteří jihoslovanští badatelé, naposledy např. Barac.⁹ Už proto nikoli, že Mickiewiczova mesianistická koncepce počítala s Poláky jako s hlavní oporou. Mezi oběma básníky je však rozdíl podstatnější: jestliže totiž přisoudil Mickiewicz Polsku úlohu vůdčí, měl na mysli především jeho poslání bojové a osvoboditelské, nezapomínaje přitom ani na ostatní porobené národy. Tato národně i sociálně osvobozenká ukončnost v revolučním a internacionálním duchu, příznačná pro Mickiewiczze,¹⁰ však v mesianistickém komplexu Preradovićově chybí. Jihoslovanský básník se ve svých představách spíše vrací ještě k polskému mesianismu předlistopadovému, který, jak už bylo řečeno, byl názorovým východiskem i samému Kollárovi; a tyto představy spojoval pak Preradović s učením spiritismu. Jeho prizmatem vidí posléze i budoucnost lidstva, ocitaje se tak na pomezí mysticismu.

Příznává-li Preradović ve své básnické tvorbě některému ze slovanských národů prvenství, nebyli to ani Poláci ani Rusové, ale Češi a Slováci, a to vzhledem k zásluhám kulturně osvětovým. Čechofilské smýšlení Preradovićovo proniká nejzřetelněji z jeho básnické alegorie *Včely slovanské* (1845). Včelami, které básníkovi ve snu zjevila horská víla, jsou „češka brača a pobratimi Tatre i Morave“. Neúnavnou prací pro národ, houževnatostí a nezištností dávají příklad i ostatním Slovanům, jsouce hodni svého erbovního znaku — „lava dvorepaka“. Vedle základní myšlenky básně — oslavy každodenní práce osvětové, ke které svými verši vybízel i Kollár — jsou zde kollárovské i některé jednotlivosti v básnickém obrazivu: Preradovićův verš o českém národu, který „odmah Krokom koračio“, je pokusem o básnickou pseudoetymologii, k níž se s oblibou uchýlaval i Kollár.

Ze své lásky k pěvci Slávy dcery vyznal se pak Preradović v elegii *U smrti J. Kollára*. V řadě příležitostných básní, vytvořených ilyrskými básníky na Kollárovu počest, je Preradovićova elegizující óda umělecky nejvýznamnější. Vznikla patrně v první třetině roku 1852, ale otištěna byla až v posmrtném výboru z Preradovićova díla (1890). Tento básnický nekrolog se hlásí ke Kollárovi i formou elegického disticha, jinak ojediněle to strofy nejen v tvorbě Preradovićově, ale v celé poezii ilyristu. Na rozdíl od časoměrného „Předzpěvu“ Kollárova je však Preradovićova báseň vytvořena v elegickém distichu přízvučném. K zásadám časoměry se básník přihlásil až na sklonku své básnické dráhy, pod vlivem metriky. V e b r a - T k a l č e v i č e, mladšího ctitele a znalce Kollárova díla, který se toto antikizující metrum pokoušel zavést i do charvátského bás-

rusisma“, přesvědčen, že „vlast Rusije ne može se nikad prostirati na Hrvatsku“. O kompromis mezi oběma stanovisky se podle Badaliće pokusil B. Sulek. V úvodníku otištěném ve Slovanském jihu (II, č. 89) píše roku 1849: „Niti Zapad naprečac ne osudjujeme, niti naše praotce (u duhu slavjanofila) slijepo ne slijedimo, već pristajemo uz riječi Pavla apostola: Sve kušamo, a što je nabolje, toga se držimo“.

⁹ Srov. *Književnost ilirizma*, str. 294: „Preradovićevi pogledi na život i svijet“ — píše tam Barac — „u verzí su s romantičarskom filozofijom prve polovice 19. vijeka. Njegovi pogledi na slavenstvo, na naš jezik i zadatke našega naroda plod su Herderovih i Kollarovih misli, a u verzí su i s poljskim mesianizmom, kako ga je razvio Mickiewicz“.

¹⁰ O podstatě Mickiewiczova mesianismu a o jeho vztahu k mesianismu kollárovskému srov. Milaa Kudělka, *Kollár v Polsku. Z dějin československo-slovanských vztahov* (Slovanské štúdie II), Bratislava 1959, zvl. str. 64–67.

nictví — ovšem bez většího ohlasu i úspěchu.¹¹ Preradović usiluje evokovat kollárovského ducha pomocí obrazů a výraziva, jakoby přejatých z Kollárovy poezie, i přímými narázkami na jeho básnický odkaz: „žar Slavine kčeri“, „lanac uzajamnosti“, „plamen uzajamnosti“, „srca slavenska“, „cvietak slavenske lipe“, „zviezda slavenskog dana“, „Slavija majka“, „nebo slavensko“, „slavenski duh“ — tak a podobně množí se celá báseň obrazy a výrazy jakoby přímo přenesenými ze Slávy dcery. „Kolláru slavni! . . . Sveslavski bio si sin, sveslavski krije te grob“ — apostrofuje v závěru ilyrský básník svého uctívaného českého učitele. Vyjádřil tak podle slov Šreplových „nejlépe lásku, kterou Charváti planuli ke Kollárovu géniu“.¹²

Vliv Kollárovy poezie se projevil dále v slovesně umělecké tvorbě Ivana Kukuljeviće-Sakcinského (1816—1889), v jeho vlastenecké lyrice obsahující řadu slovanských motivů a témat.¹³ Kukuljević je v nich především básníkem svornosti a jednoty — ilyrské i vyšší slovanské: vyzvedává a oslavuje příklady svornosti, minulé i soudobé, kritizuje projevy nesvornosti, která je podle jeho názoru největším nepřítelem národní i slovanské myšlenky. S Kollárem ho sblízuje i silný kult historismu, příznačný zejména pro ranou a pozdní tvorbu.

Pomineme-li řadu básní z Kukuljevićovy produkce předhréznové (*Različita dela* I—IV, 1842—1847), které pouze naznačují základní ideovou spřízněnost obou slovanských básníků (např. *Hrvatsko Zagorje, Slavjanska domovina*),¹⁴ aniž nějak určitěji poukazují k vzájemným filiacím, můžeme stopy Kollárova vlivu doložit v Kukuljevićově básnickém cyklu *Slavjanke* (1848). Přesto však tvrzení, jako by Kukuljević v tomto díle „nejen myšlenkově, ale i formálně cele podlehl vlivu Kollárovy Slávy dcery“, neodpovídá skutečnosti.¹⁵ Srovnání obou děl totiž ukazuje, že Slovanky a Slávy dcera se stýkají spíše jen rámcově, v nej-

¹¹ Srov. Antun Barac, *Književnost ilirizma*, str. 298.

¹² Srov. Milivoj Šrepel, *Jan Kollár i Hrvati*, in: Jan Kollár 1793—1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“. Na oslavu jeho stoletých narozenin redakce Františka Pastrnka vydaly Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ ve Viedni, Vídeň 1893, str. 261—262.

¹³ Na rozdíl od Vraze a Preradoviće, kteří se seznámili s Kollárovými názory jen prostřednictvím jeho spisů, měl Kukuljević příležitost poznat Kollára i osobně, a to v letech 1849—1850 — v Pešti i ve Vídni. Srov. Milivoj Šrepel, *Jan Kollár i Hrvati*, str. 260. O dojmech z těchto setkání se pak Kukuljević rozepsal v článku *Čertice o Janu Kollaru*. Neven 1 (1852), str. 182—187. Kukuljević byl též autorem informativní statí o Kollárově pobytu v Záhřebě roku 1841, kterou přinesla Danica při této příležitosti spolu s básní P. Stooše na Kollárovu počest. Srov. Danica 7 (1841) č. 38. Z Kollárových spisů přeložil pak Kukuljević *Čtánku anebo Knihu k čítání pro mládež ve školách slovanských v městech a v dědinách* a vydal jí roku 1845 jako samostatnou publikaci pod názvem *Malo zercalo naroda slavjanskoga*. Kollárovy dopisy Kukuljevićovi otiiskl Milivoj Šrepel. Srov. *Kollárovi dopisi*, Vienac 25 (1893), str. 351—354. O Kollárově vlivu na Kukuljevićovu dramatikou srov. Frank Wollman, *Srbochorvatské drama*, Bratislava 1924, str. 87 n.

¹⁴ V první básni pozdravuje Kukuljević svůj rodný kraj, odkud prý vyšla i legendární trojice Čech, Mech a Lech; je to kraj, „gdje se ljubav k Slavě goji, gdje se čistom vatrom gori, o Slavjanstvu kad se sbori, gdje s hrvatsko ime hrani i Slavjanstvo krepko brani“. Báseň „Slavjanska domovina“, poprvé otištěná v Danici roku 1841, v letech čtyřicátých velmi populární a často deklamovaná, přes svou nepůvodnost, odpovídá na otázku, je-li slovanská domovina v Rusku, v Polsku, v Čechách atd. „Nije samo tamo, nije, Veće svuda Slava bdi je. Gdje god slavski jezik vlada, Od sjevera do zapada; Jug i istok mili gdi je, Tam slavjanski domov svudi je!“

¹⁵ Srov. Václav Burian, *Příspěvek k česko-ilyrským stykům*, Časopis Muzea království českého 90 (1916), str. 65.

základnějším ideovým zaměřením: v básnické konkretizaci slovanské myšlenky, která však má pokaždé jinou podobu; stýkají se dále v podobném kompozičním rozvržení a v několika dalších jednotlivostech. Tak i Kukuljević připojuje po Kollárově vzoru ke svému cyklu poznámky a vysvětlivky, odkazující mimo jiné též ke kollárovským pramenům.¹⁶ Jinak však jde o díla značně rozdílná obsahem i formou, což je pochopitelné už vzhledem k rozdílné době jejich vzniku. Kdežto Slávy dcera byla svým vznikem spjata s obrozenskou situací, jaká se vytvořila u nesvobodných Slovanů v druhém a třetím desetiletí 19. věku, obrážejíc slabost a iluze jejich národních hnutí i protifeudálního boje, jsou Kukuljevićovy Slovanky, vzniklé v druhé polovině čtyřicátých let, prosty onoho apolitického obrozenectví v kollárovském duchu; vyrůstající z revoluční atmosféry v předvečer revoluce, vyjadřují už konkrétní cíle politické a vyzývají k bojové angažovanosti. Z celé ilyrské poezie snad právě ony nejvýrazněji dokumentují proměnu, kterou dožala slovanská myšlenka v předbřeznové poezii u Slovanů a která byla souznačná s jejím vývojem i ve vlastní obrozenecké praxi: její postupné zpolitizování, zkonkrétnění, nejednou přímo podřízením zájmům ryze nacionálním.

Kukuljevićův cyklus je uveden mottem z Antonína Marka: „Čítím, že přináležím veškerému Slovanstvu a veškeré Slovanstvo že přináleží mně“ . . . atd. Vlastní skladba je pak rozdělena do dvou částí: v první básník pozdravuje jednotlivé slovanské kraje s jejich památnými místy i slavné postavy slovanských dějin; v druhé části se pak obrací k různým národům, které se dopustily na Slovanstvu krivd (Helénové, Římané, Němci, Francouzové, Benátčané, Italové, Turci, Maďari). Tato část je předznamenána mottem ze Slávy dcery „Bože! Bože, který dobře mnil vždy . . .“ (III — 288).¹⁷ Ve shodě s Kollárem a na rozdíl od Vraze, který v Djulabijích zůžil svůj záběr toliko na slovanský jih, obzírá Kukuljević v básnických zkratkách jednotlivých zpěvů Slovanstvo celé. Jihoslovanské motivy však v básnickém panoramatu Kukuljevićově převažují. Jako u Kollára sonet a u Vraze Krakováček, jsou u Kukuljeviće základní stavební jednotkou vždy čtyři čtyřveršové strofy, tematicky většinou uzavřené. Poslední z nich je politicky nejuťočnější a obsahuje nezastíranou výzvu k bojové akci.¹⁸

Zde všude se hlásí už ke slovu básník programově politický, který se ostatně sám podílel na bojích proti maďarizačnímu útisku a v roce 1848 patřil k politicky nejagilnějším Ilyrům. Bojovnost a otevřená političnost těchto veršů uka-

¹⁶ Poznámkový aparát k *Slovanckám* (str. 5—34) nazvaný *Historičke primetbe* (str. 37—88) je podobně jako u Kollára rozsáhlejší než vlastní básnický text.

¹⁷ Jako motto první části zvolil Kukuljević verše, které napsal Jacobus Jacobaeus: „Slavorum montes Slavorum numina flete, Flete meos natos, mangosque dolores, Sic volo, sic cupio Slavorum saucia mater“.

¹⁸ Slavjani! Slavjani! Vi narodah slugel! Vi čuvari carstvah! A drugovi tuge. Tudji vi kmetovi! Tudji vi vojaci! Gdje su vaša polja? Gdje vaši barjaci? Nigdje ništa svoga. Od nikog ljubavi. Svi vas puci merze, Svak vas pod se spravi. Na noge se dižte! Mač u ruku sada! Tudjinstvo nek padne, Slavjanstvo da vlada!“ Výzva k bojové akci, obsažená v poslední strofi, je pak ještě zesílena závěrečnou poznámkou na str. 88.: „Hoće-li to taki i u napredak ostati?! Hoće-li Slavjan, na jugu i sěveru, na istoku i zapadu, izbaviti se izpod robskog tutorstva tudjinacah, te postati svoj i zajedno slobodan? To će rešiti možebit još ova godina. Nu samo jedan put vodi k tomu cilju, taj put je savez sviuh Slavjanah, savez u svakom smislu, proti svim narodom, osobito proti Němcom i Madjarom, ovim najljutijom neprijateljnom Slavjanstva.“

zuji, jak značně se už vzdálila slovanská myšlenka od svého původního kollárovskeho východiska, jak se zpolitizovala a nejednou prohloubila i akcenty sociálně revolučními. Milostné motivy už zcela vymizely a byly nahrazeny bojovými davorijemi. To byl patrně hlavní důvod, proč mohly být vydány až roku 1848, nadto pouze anonymně: jako *Slavjanke od Xa*, ačkoli vznikly už o několik let dříve, sdílejíce tak podobný osud jako Prešernova revoluční báseň *Přípitek*. Bojovný tón i aktuálně politické ostří Slovanek byly v druhém jejich vydání (*Povjestne pjesme*, 1847) poněkud otupeny, patrně ve shodě s celkovým historizujícím rázem této sbírky.

Ve srovnání s básnickou tvorbou Stanka Vraze, Petra Preradoviće a Ivana Kuljeviće bylo Kollárovo působení na poezii ostatních Ilyrů už mnohem méně zřejmé, nedosahujíc ani určitosti ani intenzity, jaká byla shledána u těchto tří básníků. Jestliže pro tuto trojici bylo charakteristické, že Kollárova poezie ovlivnila celé jejich rozsáhlé básnické skladby nebo alespoň větší cykly, dá se Kollárův vliv u ostatních ilyrských básníků doložit jenom jednotlivými básněmi, většinou drobnějšími a nepřiliš významnými. To platí o básních Mirka Bogoviće, Meda Puciće, Ognjeslava Utješeniće a Ivana Trnského; v poezii ostatních Ilyrů je pak souvislost s Kollárem ještě méně nápadná, jakkoli také v ní motivy vlastenecko-slovanské ideově dominují.

První z nich, Mirko Bogović (1816—1893), patřil k těm nemnoha Ilyrům, kteří poznávali Kollárovy myšlenky a názory nejen z jeho spisů, ale i z přímého působení osobního, zejména v Pešti.²⁰ Ještě v letech padesátých, už po Kollárově smrti, pokoušel se Bogović realizovat kollárovskými prostředky myšlenku slovanské literární vzájemnosti, jak o tom svědčí jeho projevy v časopise Kolo. Klade si tam za cíl informovat o literární produkci ostatních Slovanů. Podle jeho názoru by taková mezislovanská výměna kulturních hodnot měla užitek nejen duchovní, ale i materiální: usnadnila by slovanským autorům mimo jiné rozprodej jejich knih. V zájmu tohoto programu hodlal Bogović navázat styky s jednotlivými představiteli slovanských literatur a umožnit jim ve svém listě inzerci nových děl, jakož i poskytnout místo pro jejich recenze a posudky.²¹

Vlastní vliv Kollárovy poezie se pak projevil nejvíce v Bogovićově třetí sbírce, která pod názvem *Domorodni glasi* vyšla r. 1848 v Rijece, dočasném působišti básníkův.²² Na rozdíl od obou sbírek předchozích *Ljubice*, 1844; *Smilje i kovilje* (1847), v nichž převažuje lyrika milostná, doplněná veršovanou satirou a epigramy, obsahují *Domorodni glasi* poezii vlasteneckou, jak je ostatně patrné už ze samého názvu.²³ Jsou to verše většinou příležitostné, otiskované

¹⁹ Ukázky z tohoto vydání přinesla v českém překladu Jaroslava Závady antologie *Jaro národů ve slovanských literaturách*. Uspořádal a úvody opatřil Karel Krejčí, Praha 1948, str. 53—56.

²⁰ Srov. Karel Paul, *Čtyři jihoslovanští buditelé* (Mirko Bogović, Albert Nugent, Sima Miljutinović a Pavao Stomatović) *ve svých stycích s československými*, Slovanský sborník věnovaný... prof. Františku Pastrnkovi, Praha, 1929, str. 221—228.

²¹ Srov. Kolo (1853), str. 128 n.

²² O Bogovićově poezii srov. úvodní studii Slavka Ježiče in: Antun Nemčić—Mirko Bogović, *Djela*, Zagreb 1957; srov. též Milivoj Šrepel, *O životu i radu Mirka Bogoviće*, in: *Pjesnička djela III*, Zagreb 1895, str. 7—56. Antun Barac, *Mirko Bogović*, Rad JAZU, knj. 245, Zagreb 1933.

²³ „U podvrgavanju ljubavnih osećanja domoljubnima“ — píše Barac — „pošao je najdalje Bogović. Prve svoje dvije knjige... ispunio je samim ljubavnim pjesmama. No drugu je

už předtím porůznu v ilyrském tisku. Jejich tematické zaměření i myšlenková náplň se v podstatě neliší od většiny básnické produkce ilyristu. I Bogović se jimi snaží budít a posilovat národní uvědomění i sebevědomí (*Ustaj rode*), povzbuzovat k boji za národní práva a svobodu (*Rieč Ilira, Hrvatom*), kárá v nich odrodilce, egoisty a zpátečníky (*Slavjanskim renegatom*), vyzývá ke svornosti a jednotě, ilyrské i slovanské (*Jaka, Uvjet spasenja*), připomíná Slovanům jejich vznešené poslání v dějinách (*Zvezda Slavjanstva*). Mezi čtyřiačtyřiceti čísly sbírky je též báseň na Kollárovu počest (*Janu Kollaru*). Podle jeho příkladu jsou pak na konci knihy připojeny i vysvětlivky k jednotlivým básním (*Izjasnjenja*, str. 75—88). Nejvíce blíží se Bogović Kollárovi tam, kde vyzývá Slovaný ke svornosti a předpovídá jim slavnou budoucnost. Tak je tomu v básních *Hvězda slovanská* a *Slovanským renegátům*. Myšlenky blízké Kollárovým jsou zde vyjádřeny i příbuznými básnickými obrazy a výrazivem: slovanská jitřenka „sine Slave budí i druží, uzajamno svima sjaje“; „slavjanski puk zadaću čovječanstva hoće riješit, za sve žrtve u tom plaću nać će“ atd.

Touto poezí v kollárovském duchu i výrazu byl Bogović ještě namnoze poplatný starším tendencím v ilyrském básnictví, silně poznamenaným historismem a vyčerpávajícím se hlavně elegicky oslavnou evokací minulosti, výzvami ke svornosti a jednotě nebo vidinami slavné budoucnosti. Mnohé Bogovićovy básně jsou však už zaměřeny ke konkrétním potřebám charvátského národního hnutí v letech čtyřicátých, jako byl například boj za zrovnoprávnění charvátského jazyka nebo obrana proti vzrůstajícímu útisku maďarizačnímu (např. báseň *Sprovod*, zejména pak *Moja želja, moja nada*). Ozývají se v nich tóny bojovné a politické, nejednou přímo s názvuky sociálně revolučními. Zároveň se v nich odrážejí i bolestné zkušenosti charvátského národního hnutí po roce 1843, kdy došlo k zákazu ilyrského jména, a zejména po krvavé srážce s Maďary o dvě léta později, srážce, která si vyžádala obětí na životech a ve které byl i sám Bogović vážně zraněn.

Svými vlastenecky bojovnými verši vřadil se tak Bogović do nového proudu ilyrské lyriky v předvečer revoluce; tato lyrika představovala cosi jako básnický pendant politicky bojovné publicistice ze *Slovanského jihu* v letech 1848—1850, jak ji reprezentovaly články a stati B. Šulka, I. Kukuljeviće, I. Kušana i samotného Bogoviće — tedy vesměs Ilyrů, kteří se právě v té době rozešli s Gajem pro zásadní názorové rozdíly. Tyto básně Bogovićovy stojí pak už zcela mimo Kollárův vliv. Platí o nich plně charakteristika Barcova: „Bogovićovi Domorodni glasi . . . prilične su svestrana analiza hrvatskih prilika pri završetku ilirizma.“²⁴

Ještě méně výrazné jsou stopy Kollárovy poezie v básnické tvorbě Meda Puciće (1821—1882), *Ilirio-Slavjana iz Dubrovnika*, jak se sám podpisoval ve svých listech. Pucić, potomek starobylého šlechtického rodu, bývá charakterizován jako „poslední dubrovnický bard“; psal své verše v době, kdy dubrovnická literatura již upadala a kdy se její jednotliví představitelé přikláněli buď k ostatnímu písemnictví charvátskému anebo k srbskému.²⁵

od njih završio pokajanjem Domovini, što se toliko vremena bavio tako ništavim stvarima . . . Kao da se Bogović, član najmladjega pokoljenja Iliraca, nekako složio sa starijim ljudima, koji su prekoravali Vukotinovića, što u ozbiljnim vremenima peva o ljubavi“. Srov. *Književnost ilirizma*, str. 90.

²⁴ Srov. *Književnost ilirizma*, str. 80.

²⁵ O básnické tvorbě Pucićové srov. Franjo Marković, *Knez Medo Pucić*, Rađ JAZU

S Kollárem setkal se jako dvacetiletý v Benátkách roku 1841 za jeho první cesty po Itálii. Téhož roku, ještě jako posluchač padovské university, vydal i svou první sbírku vlastenecké poezie *Bosanske davorije*, v nichž povzbuzoval Srby k obnově bývalé slávy. Srbofilství zůstalo pak i nadále jedním z nejvýznamnějších rysů Pucićovy slovanské orientace; projevovalo se jak v tematice jeho básní (*Karagjurgjica*, poema z roku 1868, věnovaná oslavě Karadjordjevićova hrdinství v bojích za svobodu Srbska), tak v jeho činnosti veřejné; významně uplatnění došlo pak v letech 1868—1872, kdy Pucić působil v Bělehradě jako vychovatel knížete Milana Obrenoviće.

O setkání s Pucićem zmiňuje se Kollár ve svém *Cestopise do Horní Itálie*. Otiskl tam i Pucićův dopis, ve kterém mladý šlechtic doznává, jak mocným zážitkem bylo pro něho ono setkání s básníkem Slávy dcery a tvůrcem vzájemnostního programu.²⁶ Kromě dopisu uveřejnil Kollár v cestopise i Pucićovu báseň *Slavjanstvo*, jednu z básníkových ilyrských prvotin. Z další korespondence, která se pak rozvinula mezi oběma slovanskými básníky v letech 1842—1844, je zřejmé, že Kollár zprostředkoval Pucićovi publikování jeho básní v jihoslovanských časopisech.²⁷ Na rozdíl od většiny Kollárových dopisů ilyrským buditelům, psaných Kollárovou mateřštinou nebo ojediněle též německy, pokouší se Kollár korespondovat s Pucićem „ilyrsky“, alespoň v prvních třech listech. Zbývající dva jsou pak už psány obvyklou slovakizovanou češtinou.

Buditelská činnost Pucićova i jeho literární tvorba se pak vskutku rozvíjely v duchu Kollárova slovanského programu. Byly neseny úsilím o sblížení jihoslovanských národů a jejich literatur cestou vzájemného poznávání, jakož i snahou o navázání styků s ostatními Slovany a jejich slovesností. Jedním z nejvýznamnějších počínů, jimiž Pucić uskutečňoval svůj slovanský program, byla *Slovanská antologie* (1844), výbor z tvorby spisovatelů dubrovnícko-dalmatských, především ze století patnáctého a šestnáctého. Myšlenka slovanská ovlivnila však pronikavě i jeho názory teoretické, Pucićovu estetiku a poetiku. K básni *Vila pjevačica* (1844, Danica) připojil Pucić krátkou úvahu o cestách a cílech ilyrské literatury: po polemicky vyhoceném úvodu, ve kterém hájil lidovou slovesnost proti Antunu Ka z n a n ě i ć o v i, pokračuje: „Chceme, aby literatura byla národní, a proto musí mít stejně daleko od Vergilia, Miltona, Tassa jako od W. Scotta, V. Huga, Byrona atd. Jako má slovanský národ osobitou tvářnost a osobitý význam, tak také chceme, aby i jeho literatura nabyla osobitého významu a osobité tvářnosti. Na takovém základě chceme vybudovat slovanským múzám nový chrám, a domnívám se, že k tomu se nám nebude nedostávat vlastního materiálu.“²⁸

67 (1883). Jan H u d e c, *Medo Pucić*, Světozor 1888. D. Ž i v a l j e v i ć, *Medo Pucić*, Kolo 4 (1902).

²⁶ „Řeč ona, Slavjanstvo“. píše Pucić, „a već unutarnji njezin sluh, koju ste meni vatreno preporučili pri Vašem u odlazku iz Mletaka, pružila jest u sarcu momu duge žile i parsi moje, jakiem žarom razgorěla tako, da ne mogoh uzdržati nadahnuta slova... Nije pjesnički loror cilij moj, niti pohvala, ali sarčeno vjerujem, da književna izobraženost kod puka, jest moguće sredstvo za dovesti ga na oni stupaň slavni, gdje vrėdan postaje nazvaste vlastit. Samo s tom misli ja pišem...“ Srov. Jan K o l l á r, *Prózy*, Praha 1956, str. 449—450.

²⁷ Pětici Kollárových dopisů Pucićovi otiskl jako dodatek své studie *Romantická myšlenka a skutečnost* Alexander K o ů b i n s k ý v kollárovském sborníku z roku 1893, str. 188—191. O Kollárově vztahu k Pucićovi srov. dále Milan P r e l o g, *Slavenska renesansa*, Zagreb 1924, str. 147 n.

²⁸ Danica 10 (1844). Český překlad citátu podle znění v M a m u z i ć o v ě *Antologii ilyrského hnutí*, str. 159—160.

Tento manifest národního rázu slovanských literatur je tím pozoruhodnější, že jej vyslovil ilyrský spisovatel, který podobně jako Ivan Mažuranić vyrůstal ve sféře italské kultury a který zůstal po celý život prostředníkem mezi písemnictvím slovanským a románským, překládaje italské básníky (Leopardiho, Mazzoniho) do charvátštiny a díla slovanských autorů (Rukopis Královédvorský, Mickiewiczovy Dziady) do italštiny.

Neméně vřelý vztah jako ke Kollárovi měl však Pucić i k Mickiewiczovi, i k němu rovněž poznal osobně, a to roku 1848 za jeho pobytu v Římě.²⁹ Oběma slovanským básníkům věnoval pak i oslavné verše. Za tohoto dvojího vlivu autorů v mnohém protikladných rozvíjela se potom i vlastní poezie Pucićova. Po Vrazovi, Preradovićovi, Kukuljevićovi je to další důkaz, jak i v ilyrské poezii se vliv Mickiewiczův a Kollárův navzájem nevylučovaly, ale naopak prolínaly a doplňovaly. Působení Mickiewiczovy poezie však u Puciće zřetelně převažuje nad básnickým vlivem Kollárovým. Kdežto Mickiewiczovy Dziady pronikavě ovlivnily v básnické koncepci i kompozici Pucićovu veršovanou povídku *Cvijeta* (1844), spisovatelovo dílo nejrozsáhlejší i nejproslulejší, omezil se Kollárův vliv jenom na několik drobnějších básní, většinou příležitostných. Ve srovnání s tím, jak pronikavě zapůsobil Kollár na Pucićův ideový vývoj k slovanskému uvědomění i na krystalizaci jeho názorů estetických, je podíl přímého vlivu Kollárovy poezie u Puciće až překvapivě skrovný. Kollárovskou inspiraci má podle vlastního doznání Pucićova připomínaná už báseň *Slavjanstvu*, napsaná v Padově pod bezprostředním dojmem ze setkání s Kollárem. Opakuji se v ní motivy a myšlenky, které byly příznačné i pro většinu ilyrských básní vzniklých podle Kollárova příkladu: evokace slavné minulosti Slovanů se pojí s výzvou k vlasteneckým činům a s vidinami ještě slavnější budoucnosti. Ani básnické obrazy a výrazivo se v mnohém neliší od ostatních kollárovských básní Ilyrů.³⁰

Báseň *Braća* (z téhož roku jako *Slavjanstvo*) zužuje myšlenku slovanské jednoty a součinnosti toliko na Jihoslovany. Její závěr se však znovu obrací ke všem Slovanům. Podobné posláni, mobilizující k jednotě a ke svornosti, má i báseň *Slovincim u Mletcima* (1843), jejíž závěrečné verše vyznívají kollárovskou vizí. Jako řada ilyrských básníků vyznal se i Pucić ze své úcty a lásky ke Kollárovi v básni nazvané *Ivanu Kolaru* (1842), připomenuv znovu Kollárovy zásluhy o své vlastní slovanské uvědomění.

Básnická tvorba Pucićova, shrnutá posléze do souboru *Pjesme* (1862) —

²⁹ O Pucićově vztahu k Mickiewiczovi srov. nejnověji Karel Krejčí, *Mickiewicz v literaturách západních a jižních Slovanů*, Slavica 25 (1956), str. 8—9. Srov. též Dragutin Prohaska, *Adam Mickiewicz i Medo Pucić* (Revizija o ocjeni i književnoj značaji Pucićeve „Cvijete“), *Nastavni Vjesnik* 24 (1916).

³⁰ „To začuše slavijanske Vile, Planine se radom oglasile; Podigne se sva gospoda Plemenitog nam naroda, Srbliji, Rusi, Čehovi, Poljaci, Hrvat, Bugar, Moravci, Lužaci“. Poslední dvě strofy básně jsou tradiční výzvou k svornosti a jednotě: „Oj Slavjani! sa polja, sa gora, S Dunaj, s Volge, sa četiri mora Stare majke vjerni sini, Sad u pomoć domovini Pohižite od svanke strane, Nebili joj izcielili rane! — Vi nam zbacit ovaj jarem težki Žiško, Grozni, Dušane, Sobješki, Pomozite s vrh nebesa, Pa će slavska bit čudesa: Sumnačce, ti nam bolje sini Da se slavni prosvijetle čini“. — V básni *Ivanu Kolaru* apostrofuje českého básníka těmito verši: „Onda ti si poslanik nebeski Meni došo i reko mi: pjevaj! Pjevaj diku janučkoga puka Mržnju braće, narodno proklestvo, Svakojake tuge i nevolije: No daleko na tamnome nebu Kaži zviezdu slabe još svjetlosti, ona veća te veća postaje, približa sa, žarke meće zrake, Dok zasija životvorno sunce, Pjevaj sinko, Slav se preporadja!“

druhé rozšířené a přepracované vydání je z roku 1879 — vyrůstala však především ze zdrojů lidové slovesnosti. Vztah k lidové tvorbě slovesné vyjádřil Pucić přímo manifestačně v úvodu této své sbírky, věnovav ji „najboljem slovinskom pjesniku-narodu“. Tímto tvůrčím příklonem k domácímu folklóru se nejzřetelněji odlišil od básnické metody Kollárovy. Rozcházel se s ním však i v názoru na historické zásluhy některých význačných osobností slovanských; vedle Mickiewicze hodnotil například rozdílně i postavu Karadjordjova. Kdežto Kollár umístil „Petroviče aneb Černého Đurka“ jako domnělého otcovraha do Slávopekla (SD — 518), byť jen dočasně, oslavil Pucić jeho hrdinství v bojích za svobodu Srbů poematem *Karadžurdevka* (1868).

V básnické tvorbě Ognjeslava Utješeniće (1817—1890) omezil se vztah ke Kollárovi na tematické ohlasy v podobě dvou oslavných básní na počest autora Slávy dcery. Stopy přímého vlivu Kollárovy poezie však v ostatním Utješenićově díle patrný nejsou. *Jeka od Balkana ili Suze bugarskih, hercegovočkih i bosanskih Hristjanah*, jedna z jeho prvních básní, proslavila Utješeniće nejen v Charvátsku, nýbrž i u jiných Slovanů. Svůj zážitek z četby této básně vyjádřil Kollár v sonetu do vydání Slávy dcery z roku 1845.³² Vedle Gaje byl Utješenić též druhým Ilyrem, kterého Kollár umístil do Nebeslávska. Zdá se však pravděpodobné, že proslulost básně *Jeka od Balkana* nebyla pro Kollára jediným důvodem k takové počtě jejímu autorovi. Není vyloučeno, že Kollárovi šlo spíš o projev vděčnosti nežli o objektivně historické zhodnocení Utješenićových zásluh. Mezi Ilyry byli přece v té době buditelé a básníci, jejichž obrozenská činnost i básnická tvorba mnohem více odpovídala kollárovskému programu, než tomu bylo u začínajícího básníka. Kollár oslavil Utješeniće patrně proto, že ilyrský básník ve své sbírce *Vila ostrožinska* (1844) postavil v cyklu *Spomenici nebesni* pomník pěvci Slávy dcery (vedle Vuka Karadžiče, Herdera, Koperníka a Spinozy).³³ Kollárova velikost je i zde tradičně spojována

³² O životě a díle básníkově srov. monografii Aranického, *Ognjeslav Utješenić Ostrožinski*, Zagreb 1933. Srov. též Boguslav Šulek, *Ognj. Utješenić Ostrožinski*, Vienac 16 (1884), str. 220 n., 237 n.

³³ *Široko teđ otvõrite bránu,*
Zvolám, Helikonu strážcové!
Dva sem mi nejmilejši zpěvcové
Přicházejí z Rus a od Balkánu.
Sladkoť býti citěnu a znánu,
A hle tito noví hostové
Jsou mé školy zdární zákové,
Milujice celost víc než stranu.
Chomjakove! Utješenići!
Přijmite ten triumf od Slávy,
Za Jeku ty, ty zpěv za Orličí.
Zpěv váš obou celým nebem hýbal,
Řeřavěl ním strop i podstavy
Jakby hvězdy žhnoucí Vesuv líbal. — (SD—421).

³³ Vzájemný vztah mezi pěticí slavných postav vyjádřil Utješenić takto: „Kopernik je zviežda medju zviezdami, Spinoza je Kopernik filozofije svoga vieka, Herder Kopernik Morale, a Kollár, ovaj prorok literarne uzajemnosti slavjanske, drugi je Kopernik za Slavjane.“ — V básni psané alkajskou strofou takto oslavuje Kollára: „U neko doba slavenskom svjetu bi Nemila sudba sakrila istinu. Razdružen duh bi slavskog roda, Tudjini Slavenu braća srodna. — Al Tatra duha slobodna porodi, Te rodoljubnim glasem tu klikne on Na vrhu gora vilorodnih, Braću da zove u kolo duha. Kolarov glas zaori: od crnog Do bjelog, sinja Jadra od mora do Hvalinskog, svuda jeka ječi; Slava od radosti suze roni. — Tad

s představou územní rozlehlosti Slovanstva a s prorocstvím jeho slavné budoucnosti. V druhé básni (z roku 1846) je tomu podobně. Utješenović ji napsal jako projev vděčnosti za poctu, již se mu dostalo ze strany Kollárovy, když byl umístěn do slovanského nebe.

Všechny tři básně vzniklé krátce za sebou — Utješenovićův *Spomenik* (1845), Kollárův sonet 421 (z téhož roku) a báseň *Janu Kollaru* (1846) — jsou především osobní záležitostí dvou básníků, kteří si jimi vzájemně opláceli pozornost a úctu.

Přehled ilyrských básníků ovlivněných Kollárovou poezií uzavírá Ivan Trnski (1819—1910).³⁴ V tvorbě tohoto „posledního Ilyra“, prodlužujícího tradice ilyrismu až do 20. století, jde však spíše o vliv nepřímý, zprostředkovaný poezií Stanka Vraze, básníkovy přítele, rádce a učitele ještě z let studijního pobytu ve Štýrském Hradci. Působením Vrazovým byl posílen i básníkův zájem o lidovou slovesnost, která se mu pak stala oporou i ve vlastní tvorbě. V období ilyrismu, ale i později, byl Trnski jedním z nejvýznamnějších charvátských překladatelů. Kromě Rukopisu královédvorského překládal i z básnického díla Kollárova. Tyto překlady pocházejí však až z doby poilyrské.

Nepřímá závislost na Kollárově poezii projevuje se ve sbírkách Trnského nazvaných *Kriesnice* (Světlušky). Byly určeny především charvátským ženám — s úmyslem budít a posilovat v nich vlastenecké uvědomění. A vskutku se u ženského čtenářstva setkaly s pronikavým ohlasem. Po první knize (1863), ve které je kollárovsko-vrazovský příklad nejvíce zřejmý, vyšla r. 1865 kniha druhá a v básníkových sebraných spisech z roku 1882 byla k nim připojena ještě kniha třetí. Podobně jako v Kollárově Slávy dceři a ve Vrazových Djulabijích, které byly Trnskému vzorem, nalézáme i ve Světluškách ono charakteristické spojení živlu vlasteneckého a milostného. Slovanská složka vlastenectví je však téměř potlačena a myšlenka vzájemnosti zúžena na bratrství a součinnost Charvátů se Srby.³⁵

Tolik tedy o Kollárově vlivu v básnictví Ilyrů — od Vraze až po Trnského. Jakkoli se souvztažnost jejich poezie s básnickou tvorbou Kollárovou týkala převážně složky ideové, případně tematicko-motivické,³⁶ byla na druhé straně téměř vždycky provázena i souvislostmi kompozičními a výrazovými, a teprve v tomto spojení se stávala spolehlivým kritériem literárního vlivu v historicko-srovnávacím pojetí.

V básnické produkci ostatních Ilyrů taková ideově umělecká souvztažnost s Kollárovou poezií namnoze chybí. Shody nebo analogie v jednotlivostech, ať

Slaven njedra srodnomu otvori, I cjelov svojski, svesrdne nudi mu. A Gaj genij jasne u visine, Da vjekovjenče ono bude Da mu se vjekovi svjeta dive.“

³⁴ O poezii Ivana Trnského srov. Milivoj Šrepič, *O književnom radu Iv. Trnskoga*, Vienac 31 (1899), str. 285 n. Srov. též Djuro Šurmin, *Ivan Trnski*, Kolo 2 (1902). Fran Ilešić, *Trnskove Kresnice*, Savremenik 2 (1907), str. 190 n. Dragutin Prohaska, *Trnski*, Savremenik 3 (1908), str. 603 n.

³⁵ Srov. Karel Paul, *Jan Kollár a Stanko Vraz*, Výroční zpráva c. k. české reálky pražské na Novém městě za školní rok 1909—1910, Praha 1910, str. 11. Srov. též P. Kulakovskij, *Illirizm*, str. 388—394.

³⁶ Na tento charakteristický rys kollárovské recepce na slovanském jihu upozornil před lety Frank Wollman ve studii *Duch a celistvost slovanské slovesnosti*, str. 46—47: „Působení Slávy dcery je uloženo právě ve významových a předmětnostních vrstvách znělek, které se v rozhojňování čtn dále tím více blíží baroknímu slavismu, nikoli snad v hodnotě a působivosti celých básnických tvarů.“

ideového, ať tematicko-motivického, ať (ojediněle) i formálního rázu, které byly pro starší bádání zpravidla dostačujícím svědectvím kollárovské recepce, mohou sice souviset s Kollárem, ale také nemusejí; samy o sobě tyto drobné souvislosti o vlivu ještě nesvědčí. V ilyrské poezii, jako ostatně ve většině ostatní básnické produkce slovanské za obrození, dá se vysledovat množství takových izolovaných dokladů, upomínajících na Kollárovo dílo. od básní Gajových, Mihanovičových, Stoosových a Kundekových přes tvorbu Rakovcovu, Vukotiničovu, Demetrovu, Njemčičovu až k jednotlivým veršům M. Topaloviće, J. Trdince, T. Blažka a S. Hržiće — aniž můžeme tuto poplatnost literárněhistoricky vysvětlit a doložit působením Kollárovým.

Slovanská myšlenka strhla dokonce i Nikolu Tommasea (1802—1874), spisovatele jihoslovanského původu (ze Šibeniku), ale žijícího v cizině a zakotveného ve sféře kultury italské. Tommaseovy *Iskrice*, jedna z nemnoha významnějších sbírek básnickových v „ilyrštině“, vyjadřují v 33 kratších básních prózou lásku k slovanskému národu, oslavují rodnou Dalmácii a ukazují cesty, po kterých Jihoslované i ostatní Slovanstvo jednou dojdou ke šťastnější budoucnosti. Podle Tommasea je to cesta za osvětovým povznesením širokých lidových vrstev, cesta náboženské snášenlivosti a národní svornosti, cesta za kulturou vpravdě křesťanskou. Třebaže původem z Dalmácie, vyslovuje Tommaseo naději, že bratři Srbové zaujmou v budoucnu mezi Slovany i mezi ostatními národy tak významné postavení, jaké jim přísluší pro jejich národní vlastnosti, jazyk a krásu lidové poezie.

Tommaseo psal *Iskrice* původně italsky, jako ostatně většinu své literární produkce. Teprve později je sám převedl do „ilyrštiny“. Jak konstatoval už před lety M. Šrepel, vznikaly tyto básně v próze tehdy, kdy jejich autor neznal českou literaturu, a ještě dříve, nežli se mohl seznámit s Kollárem za jeho cesty do Itálie. Jejich slovanská inspirace je tedy původu domácího, jihoslovanského.

Největší básník ilyrismu, Ivan Mažuranić (1818—1890), zůstal ve své tvorbě nedotčen vlivy Kollárova díla, třebaže mu nebylo docela neznámé.³⁷ A přece právě autor eposu *Smrt Smail-agy Cengiće* nejvýsostněji konkretizoval myšlenky a názory, které vyznávali Ilyrové a které byly vlastní i Kollárovi: tím, že jako Charvát vyjádřil v duchu kollárovsko-ilyrské ideologie (považující všechny Jihoslovany za nedílnou součást jednotného Slovanstva) solidaritu s bojem černohorského lidu proti tureckým uchvatitelům; tím, jak v této své vrcholné skladbě uměl spojit charvátství a slovanství se světovostí; jak ukázal tehdejšímu světu těžký životní úděl porobených Jihoslovánů bojujících po staletí za svobodu národní, sociální a náboženskou; a konečně tím, že dovedl básnický syntetizovat dosavadní slovesné tradice domácí i zahraniční — od antiky až po romantismus, opíraje se především o příklad lidové tvorby slovesné.

Dosavadní výklady o tom, jaké místo přísluší básnickému dílu Jana Kollára

³⁷ O N. Tommaseovi a jeho knížkách *Iskrice* srov. Ivan Milčetić, *O životu i književnom radu Nikole Tommasea*, in: *Iskrice*, Zagreb 1888, str. 9—78. Srov. též *Nikola Tommaseo*, Hrvatsko kolo 1 (1905). Dinke Politeo, *Nikola Tommaseo*, Vienac 28 (1896), str. 346 n., Vienac 34 (1902) str. 707 n. Djuro Šurmin, *Tommaseove Iskrice*, Srpski književni glasnik 29 (1912).

³⁸ Rozbor básnické tvorby Mažuranićovy a přehled básníků, kteří jej tak či onak ovlivnili, podává Antun Barac v monografii *Mažuranić*, Zagreb 1945, zvl. v kapitole *Književni uzori*, str. 209 n.

ve vývoji ilyrské literatury jako celku i v literární tvorbě jejich jednotlivých představitelů, můžeme uzavřít tímto shrnutím:

1. Třebaže byl Kollár i jako básník pro většinu ilyrských spisovatelů uznávanou autoritou, třebaže byl jimi uctíván a oslavován, jak dosvědčují četné příležitostné básně napsané na jeho počest, ideově umělecké působení Kollárovy poezie na vlastní tvorbu Ilyrů bylo v poměru k ostatním zahraničním vlivům, slovanským i neslovanským, jenom úměrné, nedosahující zpravidla intenzity, s jakou čerpali Ilyrové podněty ve slovesné tradici domácí.

2. Také Slávy dcera působila na ilyrské básníky především svou stránkou ideovou, svým slovanským patosem. Doklady pro to se dají najít ve *vlastenecké* lyrice Ilyrů, která je páteří celé jejich literární tvorby. Tak jako verše Kollárovy je i poezie Ilyrů naplněna láskou k slovanské vlasti i k užší domovině, výzvami ke svornosti a jednotě, evokací minulosti Slovanstva i vidinami jeho slavné budoucnosti, zejména pak představami vznešeného poslání sjednocených Slovanů v dějinách lidstva, jakož i básnickými invektivami proti jejím nepřátelům. Jen ojedinele (u *V r a z e v* cyklu *Sanak i istina*) projevil se také vliv Kollárových básní *milostných*.

3. Rozbor básnické produkce Ilyrů z hlediska Kollárova vlivu na ni ukázal, že tu většinou nešlo jen o pouhé tematické, motivické nebo obrazové shody, ale o postupné pronikání Kollárovy slovanské a vlastenecké ideologie do ilyrského básnictví, kde pak tato kollárovská ideologie organicky splynula se slovanstvím vypěstovaným po staletí domácí slovesnou tradicí charvátskou. Vzájemné prolínání obou těchto složek je v ilyrské poezii tak těsné, že mnohdy se může stěží určit, co je skutečný přínos Kollárův a co je původu domácího, charvátského.

4. Kollárovo básnické dílo se tak jeví jako *jeden* ze zdrojů *ideové* náplně v poezii charvátských Ilyrů.

5. Pokud jde o básnickou metodu, o tvárné postupy a výrazové prostředky které Ilyrové čerpali z Kollárovy poezie pro vlastní tvorbu, je Kollárův podíl už mnohem skrovnější. Jistou *kompoziční* příbuznost se Slávy dcerou můžeme doložit na *V r a z o v ý c h Djulabijich* včetně jejich rozvržení na čtyři zpěvy, dále v *Kukuljevičových Slovaních* a v *Preradovičově* básni *Vtlin sen*. Uvedení autoři připojují ke svým básnických výtvorům po Kollárově příkladu i komentáře, dovolávající se jeho výroku, že v „našem národu musí být básník spolu vykladačem, chce-li, aby se mu rozumělo“.

6. V ideově umělecké výstavbě svých básní opírali se Ilyrové především o lidovou slovesnost, jihoslovanskou i jimoslovanskou. Využívající její výrazové rozmanitosti a jejího bohatství básnických forem, navazovali na ni obrazností i výrazem. Bylo proto pochopitelné, že Kollárova poetika, oscilující mezi klasicistickým a romantickým pojetím poezie a pokoušející se obě složky harmonizovat, aniž přitom sama výrazněji čerpala z obrodných zdrojů lidové písně, nemohla u nich po této stránce zanechat hlubší stopy.

7. Svými slovesně uměleckými vlastnostmi, v podstatě klasicistickými, nepodněcovala tedy Kollárova poezie ilyrské básníky k intenzivnějšímu následování, podobně jako se nestala přitažlivým vzorem ani v ostatních jihoslovanských literaturách za obrození, jak dosvědčuje básnická tvorba jejich nejvýznamnějších představitelů: Přes vzájemné rozdíly národní i individuální vyrůstá totiž poezie *Njegošova*, *Radičevićova*, *Prešernova*, ale i *Mažuraničova*, *Vrazova* a *Preradovičova* (kterou Kollár tak

či onak ovlivnil), z intimního soužití s domácí lidovou slovesností. Právě lidová slovesnost byla pro všechny tyto básníky největší oporou v jejich úsilí o vlastní, osobité umělecké osvojení světa.

8. Jistá poplatnost starším tradicím klasicistickým, charakteristická zejména pro počátky jejich tvorby, sblízuje sice tuto poezii s dílem Kollárovým, nikoli však ve smyslu závislosti na ní. Všichni z uvedených básníků (a každý po svém) směřují k cílům, které už přesahovaly pojetí a představy Kollárovy: k vytvoření literatury v duchu tehdejšího evropského *romantismu*.

9. Máme-li konečně specifikovat rozsah, povahu a intenzitu Kollárova vlivu v tvorbě jednotlivých ilyrských spisovatelů, dá se to vyjádřit tímto odstupňováním: pro básnické dílo V r a z o v o (včetně jeho produkce slovinské) měl Kollárův vliv význam zásadní. Kollárovske podněty provázejí a prostupují téměř celou jeho básnickou tvorbu a projevují se i v jeho dílech nejzralejších, nejcharakterističtějších. Z Kollárovy poezie přejímá Vraz nejen její slovauskou ideovost v ucelené, systematizované podobě, ale i jednotlivé Kollárovy myšlenky, básnické obrazy, v počátcích dokonce i vnější formu (sonet, stavbu obrazů, česká slova (složeniny, novotvary). — Významnou měrou uplatnil se Kollárův vliv i v díle Petra P r e r a d o v i č e, Ivana K u k u l j e v i č e a v jednotlivých básních B o g o v i č o v ý c h, P u c i č o v ý c h, U t j e š e n o v i č o v ý c h a Ivana T r n s k é h o. Jde přitom vesměs o autory, kteří se spolu s jinými Ilyry (Mišanovićem, Stoosem, I. A. Brličem) vyznali ze svého obdivu k básníkovi Slávy dcery a hlasateli slovanské vzájemnosti i v oslavných básních na Kollárovu počest nebo k jeho úmrtí. Tito autoři jsou však poplatni Kollárovi převážně svým slovanským patosem, mnohem méně už ve vlastní umělecké výstavbě svých děl. Pokud pak jde o ostatní Ilyry (Topaloviče, Blažka, Rakovce, Demetra, Vukotinoviče aj.), jejichž tvorba bývala rovněž spojována s Kollárovým jménem, nebyly v ní shledány jiné stopy nežli některá opakující se slovní spojení nebo narážky upomínající na Kollára: „synové Slávy“, „matka Sláva“, „Slávy dcera“ apod. Takováto básnická pojmenování, roztroušená ostatně téměř po celé vlastenecké poezii u Slovanů, zejména v době předhřeznové, která bývala pro starší badatele zpravidla dostačujícím důkazem „vlivu“, mohou zajisté souviset s Kollárem. Sama o sobě však o vlivu ještě nesvědčí a z hlediska ideově uměleckého působení Kollárova jsou vcelku bezvýznamná. Tito autoři se ve výstavbě básní opírali o poetiku lidové slovesnosti, o její veršové útvary, veršový systém, obraznost atd.; dosahovali zpravidla mnohem většího souladu mezi obsahem a formou, než tomu bylo u Kollára.

10. Básnická tvorba Ivana M a ž u r a n i č e, nejproslulejšího ilyrského básníka, byla k dílu Jana Kollára indiferentní. Ozývá-li se přesto v jeho básních nejednou myšlenka jihoslovanského sjednocení i vyšší jednoty slovanské — nejvýsostněji v eposu *Smrt Smail-agy Čengiće* — vyrůstá z jiných zdrojů nežli kollárovských.

11. Literárněhistorická konfrontace básnického díla Jana Kollára se slovesnou produkcí těch ilyrských spisovatelů, kteří jím byli prokazatelně ovlivněni, ukazuje však vedle shod a podobností i vzájemné *rozdíly*. Svědčí o tom, jak byly kollárovske podněty přetvořeny podle potřeb charvátského vývoje, společenského i literárního, v duchu domácích slovesných tradic a v souladu s individuálně uměleckou osobitostí jednotlivých Ilyrů. S výjimkou mladistvých pokusů Stanka V r a z e, v nichž poplatnost Kollárovi hraničí ojedinele s epigonstvím, neprosazuje se Kollárův vliv většinou na úkor vlastního přínosu

ilyrských básníků. Vrcholné básně *Vrazovy* (*Djulabije*), *Kukuljevičovy* (*Slovanky*), *Preradovičovy* (*Vilin sen*) jsou svěbytná umělecká díla, v nichž nejde o pouhé přetváření cizích vzorů (mezi nimi i podnětů kollárovs-kých), ale o jejich ideové předpodstatnění a slovesně uměleckou transformaci, a to ve všech plánech díla. Po stránce *ideové* v tom, jak v souvislosti s dozrá-váním buržoazně demokratické revoluce dospívají Ilyrové od kollárovs-kého vla-stenectví a od vzájemnosti toliko literární k součinnosti politické, k slovanské pospolitosti v revolučním duchu, zdůrazňující nejdnou bojovou aktivitu (nej-výrazněji v *Kukuljevičových Slovankách*); dále v tom, že na rozdíl od rusofilské orientace Kollárovy, tu více, tu méně zastírané, je jejich slovanství zabarveno spíše čechofilsky, patrně právě pod vlivem Kollárovým (nejvýraz-něji v *Preradovičových Včelách slovanských*). To všechno jsou už tedy nové tóny ve srovnání s Kollárem. Ale i v těch ojedinelých případech, kdy měli ilyrští básníci před očima jako vzor kollárovs-ké tvárné postupy a výrazové pro-středky (*Vrazovy Djulabije*, *Kukuljevičovy Slovanky*), domýšleli je po svém a zpravidla důsledněji než Kollár. Usilujice o to, aby byli výrazně slo-vanskými a národnými nejen svou ideovostí, svým myšlenkovým poselstvím, ale i formou, hledali a většinou nalézali i sourodý výraz a tvar.

12. V tvorbě svých nejvýznačnějších představitelů stává se tak ilyrská poezie, vyrůstající z rozmanitých podnětů, k nimž patřilo i dílo Kollárovo, sama no-sitelkou dalšího vývoje — hodnotou, na kterou navázaly další básnické genc-erace, charvátské i ostatní jihoslovanské.

KOLLÁRS EINFLUSS IN DER DICHTUNG DER ILYREN

Den Umfang, den Charakter und die Intensität von dem Einfluß Kollárs im Schaffen einzelner Ilyrischen Dichter kann man folgendermassen spezifizieren: Für das dichterische Werk von Stanko Vraz (inclusive seiner slowenischen Produktion) hatte Kollárs Einfluss eine Grundbedeutung. Kollárs Initiativen begleiten und durchdringen fast sein ganzes Schaffen und machen sich auch in seinen reifsten Werken bemerkbar. Aus Kollárs Poesie übernimmt Vraz nicht nur ihre slawische Idealität (in der Gesamtform-), sondern auch einzelne Ideen, dichterische Bilder, in den Anfängen sogar auch die äussere Form (Sonett), die Bilderstruktur, tschechische Wörter, Neuformen.

Sehr bedeutungsvoll machte sich Kollárs Einfluss auch im Werke von Peter Preradović, Ivan Kukuljević und in einzelnen Gedichten von Bogović, Pucić, Utješenić und Ivan Trnski geltend. Es handelte sich meistens um Autoren, die sich zu ihrer Bewunderung auch in Dichter der „Slávy dcera“ und zum Verkünder der slawischen Gegenbeziehungen auch in verherrlichenden Gedichten zu Kollárs Ehren oder zu seinem Todestag bekannten. Diese Dichter waren aber von Kollár vor allem in ihrem slawischen Pathos beeinflusst, viel weniger schon in eigenem Kunstbau ihrer Werke.

Was die anderen Ilyren betrifft, deren Schaffen ebenfalls mit Kollárs Namen verbunden wurde, wurden darin bei näherer Analyse keine anderen Spuren festgestellt als einige sich wiederholende Wortbindungen oder Andeutungen, die an Kollár erinnerten. („Synové slávy“, „Matka Slávy“, Slávy dcera“ und andere). Solche dichterische Benennungen, die eigentlich in der ganzen Vaterlandspoesie bei den Slawen zerstreut sind, besonders in der Vormärzeit, die für ältere Forscher zumeist ein genügender Beweis „des Einflusses“ gewesen wären, können sicher auch mit Kollár in Zusammenhang stehen, An und für sich aber bezeugen sie keineswegs den literarischen Einfluss.